

શમસુલ ઓલમા દસ્તુરજી સાહેબ
પેશુતનજી બેહરાંમજી શનભણા—ઉમર વરસ ૭૦

૭૨૩૬

જનમ્યા—રોજ ૧૪ મેા ગોસ માહા ૧લો પ્રવરદીન શેનશાહી સને ૧૧૯૯ ૫૦,
તા. ૧૫ મી અકટોબર સને ૧૮૨૯ ઇસવી ને વાર ગરેઉ.

મુજર્મી—રોજ ૧૩ મેા તીર માહા ૪થો તીર શેનશાહી સને ૧૨૬૮ ૫ઝહેરજી,
તા. ૨૬ મી ડીસેમ્બર સને ૧૯૮૦ નાગ શામે.

શમસુલ ઓલમાં દશતુરજી શાહેબ પેશુતનજી બેહરામજી

શંખણાનું જનમ ચરિત્ર.

૫૪૬૦૨૬ સને ૧૨૬૮ નાં વરશે મુંબઈનાં જરથોશતીઓનાં શેહેનશાહી પઠનાં બંને વડા દશતુરજીઓનો આક્રિ લાવી મેલ્યો છે; એ બનાવ જરથોશતી કોમના બાબમાં ખરેખર દલગીરી બરેલો છે. એ વરશની શરૂઆતમાં પેહલા ૫૨ વરદીન મહીનાના મોહોર રોજ એક દશતુરજી શાહેબ જામાશપજી મીનોચેરજી જામાસપઆશાનું મરણ નીપજવા પછે, માત્ર ત્રણ માશની દુક મુદતમાં બીજા દશતુરજી શાહેબ પેશુતનજી બેહરામજી શંખણા પણ આ દુન્યાથી ઉઠાગરી કરી ગયા છે, એમ જણાવતાં મોટો ખેદ ઉપજે છે.

શમસ-હલ-ઓલમાં દસ્તુરજી સાહેબ પેશોતનજી બેહરામજી સંજળા, જેઓ શેહેનશાહી ટોળાના પારસીઓના દસ્તુર હતા, અને જેઓ વાડયાજના આતશબેહરામ સાહેબની દસ્તુરી ભોગવતા હતા, તેઓ કેટલાક મહીના થયા લકવાના મરજથી હેરાન થતા હતા, જેમાંથી તેમને બહુ અછી માંજળત અને વધેક સલાહની મદદથી સાજ કરવામાં આવ્યા હતા. પણ તેમને લાગુ પડેલી બીમારીથી, તેમનાં શરીર ઉપર કેટલીક માહી અસર થઈ હતી, અને તેથી દસ્તુરી દરજ્જાની ક્ષેત્ર બચવા પડતાં કામોમાંથી દુર રહેવાને અને તનની આસાએશ તથા મનની નીરાંતમાંજ દહાડા કહાડવાને તેમના વધેક સલાહકારોએ તેમને સલાહ આપી હતી. આ સલાહ માન્ય કરીને મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ કેટલોક વખત થયો વાડયાજનાં આતશબેહરામને લગતાં કામકાજમાં બહુ ઉમંગી ભાગ લેવાથી દુર રહ્યા હતા, તેમજ બીજાં જાહેર કામો સાથેના પણ તેઓએ પોતાનો સંબંધ છોડ્યો હતો. તોપણ વાડયાજનાં આતશબેહરામની ગદ્ય સાલગ્રેને દીવસે તેઓએ જાહેરમાં દેખાવ આપવાની એક છેલ્લી તક લીધી હતી. તે પછે, મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ ગઈ તા. ૧૮ મી ડીસેમ્બર ૧૮૮૮ અને રવીવારને દીવસ સુધી સારી તનદરોસ્તી ભોગવતા હતા, પણ એ દીવસે તેમને બીશાબ થતી અટકી ગઈ હતી, એ. તે ઉપરથી તેમની સારવાર માટે આનરેબલ ડાક્ટર ભાલચંદર અને ડાક્ટર માસીનાને બોલાવવા માં આવ્યા હતા. તે બંને ડાક્ટરોએ વર્ષેક વીંધ્યા જે કાંઈ કરી શકે તે સંધ્યું કર્યું હતું પણ બીશાબના દુકકાપર સોજો ચઢડ્યાથી ડાક્ટરોનાં ઇલાજ કારગર થઈ શક્યા નહી હતા, અને અંતે રોજ ૧૩ મે તીર માહા ૪ થો તીર સને ૧૨૬૮ ૫૪૬૦૨૬ જરદી, તારીખ ૨૬ મી ડીસેમ્બર ૧૮૮૮ ને વાર શોમની રાતના દશ વાગતા પછી મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબે પોતાનો પ્રાણ તે કીરતારને હવાલે કીધો હતો. તેઓએ ગયા ૫૨ વરદીન મહીનાના ગોશ રોજ પોતાનું 'આગણિતેરમું' વરસ પુરું કીધું હતું, અને સીતેરમું વરસ તેમને ચાલતું હતું. તેમનાં મરણથી પારસી ટોળાએ એક વીંદવાન અને બાહોશ દસ્તુર બોધ્યા છે. તેમનાં બેહોળાં કુટુંબ પરીવારમાં તેમજ દોસ્ત આશનાવોમાં તેમનાં મરણની ખબરે થોડી દલગીરી અને ગમખારી ફેલાવી નહી હતી.

મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજીનો જનમ રોજ ૧૪ મે માહા ૧ લો શેહેનશાહી સને ૧૧૯૯ ૫૪૬૦૨૬, તા. ૧૫ મી અકટોમર ૧૮૨૯ ઇસવી અને વાર ગરેઉને દીને થયો હતો. એવણ મરહુમ દસ્તુર એદલજી દારાબજી સંજળના કાકાના દીકરાના દીકરા. એરવદ શાપુરજી તેમજ સંજળના દીકરા હતા, પણ દસ્તુર એદલજીના ભાઈ મરહુમ દસ્તુર બેહરામજી દારાબજી સંજળના પાળક થવાથી તેમનાં નામ સાથે જોળખાતા હતા.

દસ્તુર પેશુતનજીનાં વડીલ શંભાણ દશતુરોની થોડીક જાણવા જોગ વીગતો અજાણવાની ઉપજાગી છે:-

દસ્તુરજી સાહેબ એકલજી દારામજી સંજાણના બપાવા સુરતના કાબેલ “શેહર ઉસ્તાદ” દસ્તુર રસ્તમજી બેહરામજી સંજાણા યજ્ઞદ્વરદી, સને ૧૦૮૮ માં સુરત ખાતે જનમયા હતા. ઇસવી ૧૩ મી સદીમાં, એટલે નજદીક ૬૫૦ વર્ષ આગમજ, યજ્ઞ ગયલા ભગર સાથ પંડુત નવસારીના પેહેલા દસ્તુર હોમ બેહમનયાર સંજાણાની જાલાદથી તેવણુ ઉતરેલા હતા. આ દસ્તુરજીની વંશાવળીની વિગત નીચે પ્રમાણે પુરાની કૃતાઓમાં મલી આવે છે:-

દસ્તુર એકલ ખીન દસ્તુર દારામ ખીન દસ્તુર રસ્તમ ખીન દસ્તુર બેહરામ ખીન મોબેદ દાદા ખીન ઉસ્તા સોહરામ ખીન મોબેદ માણુક ખીન મોબેદ પોશોતન ખીન ઉસ્તા જીવા ખીન મોબેદ શાએર ખીન દસ્તુર ચાંદા ખીન દસ્તુર આસ્દીન ખીન દસ્તુર માહયાર ખીન દસ્તુર પ્રેરુદન ખીન દસ્તુર હોમ ખીન મોબેદ બેહમનયાર ખીન મોબેદ ખોરશેદ ખીન દસ્તુર બેહમનયાર ખીન દસ્તુર ખોજરતા ખીન દસ્તુર ખુશમસ્તા ખીન દસ્તુર નેરયોસંગ ખીન મોબદ દહયોપટ (તે અવસ્તા તથા પેહલવી ભાષાના વિદ્વાનોને જાણીતા, યજ્ઞશને, ખુરદેહ અવસ્તા, જદે બેહમન યસ્ત, શેકન ગુમાની વજર, મોનોખેરદ, ઇત્યાદી પુસ્તકોનો પાજંદ અને સંસ્કૃત ભાષામાં તરજુમો કરનાર, સંજાણા ખાનદાનના વિદ્વાન દસ્તુર નેરયોસંગ ધવલ.)

દસ્તુર નેરયોસંગ ધવલની પાંચમી પેઢીનો નખીરો દસ્તુર હોમ બેહમનયાર હતો. આસરે ઇસવી સને ૧૩ મી સદીમાં નવસારીને લગતાં પંચકના ભાગ્યા તરીકે મોબેદ કામદીન જરયોસ્ત અને તેવણુના બે દીકરાઓ રાણા કામદીન અને મોબેદ કામદીન હતા. પોતાના પંચકનું કામ વધવાથી, તેમજ એક કાબેલ મોબેદની મદદની જરૂર પડવાથી, સંજાણના દસ્તુરી ખાનદાનમાંથી ઉપર જણાવેલા નવસારીના મોબેદોએ દસ્તુર હોમ બેહમનયારને પસંદ કીધા હતા, જ્યણુને અરધો ભાગ પંચકમાંથી આપવાનું કબુલ કરીને, તેઓએ સંજાણી નવસારી આઠ મોલાવી રાખ્યા હતા. ત્યાર પછી દસ્તુર હોમ બેહમનયારના દીકરા, દસ્તુર પ્રેરુદન ઉપલી શરે નવસારીના પંચકમાં ભાગ્યા યયા હતા. પોતાના દસ્તુરી ઝાધાને લગતું કીરયા કામ દસ્તુર પ્રેરુદન હોમ, રાણા કામદીન (કાકા પાહલન) અને મોબદ કામદીને (કાકા દપાલે) નીચે પ્રમાણે વેંદ્યા લીધું હતું. પેહલાએ (યાને દસ્તુર પ્રેરુદન હોમે) “પેહલે પતેત માંડવી, નાવર મરાતબનો હોકમ આપવો, નાવરનો પેહેલો દીવસ કરવો, અને અનજુમનના દ્વતરે રાખવો” —ખીનએ “હમાયસ્તે બેહાંન પઢાવવી” —અને ત્રિજાએ “નીરંગદીન અને આલાનો કબજે રાખવો.”

દસ્તુર પ્રેરુદન હોમના ત્રણ છોકરાઓ હતા, જોઓએ પોતાના બાપના ગુજરવા પછી તેવણુના હોકા પોતે વેંદ્યા લીધા હતા. તેઓમાં દસ્તુર આશા પ્રેરુદન પેહલાં પતેત માંડતા હતા; દસ્તુર માહયાર પ્રેરુદન (દસ્તુર એકલજી દારામજી સંજાણના વડવા) નાવર મરાતબનો હોકમ આપતા હતા, અને નાવરનો પેહેલો દીવસ કરતા હતા; અને દસ્તુર ચેહરરવા (ચાંદા) પ્રેરુદન અનજુમનના દ્વતરે રાખતા હતા. (જુઓ “ પારસી પ્રકાશ ” સફો ૩ જે અને, “ આતશ બેહરામે દેશાઇ ખોરશેદ ” સફો ૧૪૦ મો.)

દસ્તુર એકલજીના વડવા દસ્તુર રશતમજી બેહરામજીના બપાવા, એરવદ દારામ ખીન સોહરામ, નવસારીમાં પીંડારાઓની ધાડ પડવાના સખબથી કંટાળીને નવસારીથી પોતાના કુટુંબ સાથે સુરત જઈ વસ્યા હતા.

દસ્તુર રસ્તમજીના બાપ બપાવા નજુમ અને જ્યોતીશના એલમમાં પ્રખ્યાત યયા હતા. પણ દસ્તુર રશતમજીએ જ્યોતીશ શાસ્ત્ર ઉપરાંત અવસ્તા, પેહલવી, પાજંદ, અરખી અને પારસી એલમ પોતાની જાતી મેહનત અને કુશેશથી હાંસેલ કીધો હતો. એ નામાંકીત વિદ્વાન સુરતના “ શેહર ઉસ્તાદ ” નાં નામથી મશહુર થયેલા હતા, અને તેવણુની મદદ મેલવવાને ગમેગમથી ધણાએક દસ્તુરજીઓ સુરત જઈ વસ્યા હતા. આએ દસ્તુરજીના શાગેદીતરીકે નીચે જણાવેલા દસ્તુરજીએ અવરતા અને પેહલવીનો અભ્યાસ હાંસલ કીધો હતો.

૧, સુરતવાલા વડા દસ્તુર કાવસજી બીખજી.—૨-૩, નવસારીના દસ્તુર સોહરામજી
સ્તમજી મેહરજીરાણીના દીકરાઓ કાવસજી સુધારામજી સોહરામજી.—૪, દસ્તુરજી સોહરામજી
સ્તમજી કુમાના.—૫-૬, દસ્તુર સ્તમજીના દીકરાઓ નવરોજજી તથા દારામજી.—૭, એવજી
ના મતીજી દસ્તુર સાપુરજી માણિકજી સંજીણા—અને ૮-૯, એવજીના નખીરાઓ દસ્તુર તેહમુરજી
નવરોજજી સંજીણા તથા દસ્તુર એદલજી દારામજી સંજીણા હતા.

મરહુમ દસ્તુર સ્તમજીએ ઉપલા શાગેદાને દીનને એકમ શિખવવા ઉપરાંત વંદીદાદ સાહેબનાં
૫૧ દફતર પોતાને હાથે લખ્યાં હતાં, અને બીજાં અવસ્તા તથા પેહલવી અને શરસી પુસ્તકોની
નકલો કીધી હતી. ખુરદેહ અવસ્તા સાથે બાવીસ ચત્તુ પુસ્તક શરસી મોનાનતો સુધાં ગુજરાતી
અક્ષરે ઈ. સ. ૧૭૭૮ ના સાલમાં તેવજી શેઠ ધનજીભાઈ મનચેરજી રેડીમનીને માટે પેહલવેહલુ
લખ્યું હતું; તથા ખુરદેહ અવસ્તા અને હાદોખત નુસ્કના લખાણુનો શરસીમાં તરજુમો કીધો હતો.
ઈ. સ. ૧૭૬૫ માં નવસારીના આતશબેહરામની કીરયા કરાવવામાં તેવજી મદદ કીધી હતી.
(જુઓ, “ પારસી પ્રકાશ ” સફા ૭૪ મો).

દસ્તુર સ્તમજીના દીકરા, દસ્તુર નવરોજજી સ્તમજી સંજીણા, પોતાના બાપની પછી
જરથોસ્તી એલમના શિક્ષક તરીકે જાણીતા થયા હતા. તેવજીના શાગેદામાંના એ જણા દસ્તુરી
દરજીએ ભોગવવાને લાયક થયા હતા. તેઓ દસ્તુર પ્રાંતજી અસ્પંદ્યારજી રબાડી અને નવસારી
વાલા દસ્તુર સ્તમજી નેશેરવાંજી મેહરજીરાણાવાળા હતા. ખોરદેહ અવસ્તાને પેહલવી
ઉપરથી શરસી જમાનમાં દસ્તુર નવરોજજીએ તરજુમો કીધો હતો.

દસ્તુર નવરોજજી સ્તમજી સંજીણાના કાબેલ દીકરા દસ્તુર તેહમુરજી ઇસવી સને ૧૭૬૮
માં જનમ્યા હતા, અને ૧૮૩૨ માં રેહમત પામ્યા હતા. તેવજી પોતાના જમાનામાં સુરત ખાતે
જરથોસ્તી દીનના વખણાયેલા વિદ્વાન હતા, અને તેવજીના હાથ હેઠળ— ૧, સુરતવાળા દસ્તુર
કેમસર ફાદાભાઈ—૨, સ્તમખરો ખાતેના દસ્તુર ખોરશેદજી ખરજેરજી દારામ પાહળજીના—૩,
નવસારીવાળા દસ્તુર કેરશાસ્પજી કાવસજી તથા દારામજી કાવસજી મેહરજીરાણા તથા ફેટલાક
સુરત શેહરના મોબેદો તથા બહેદીને જદ પહેલવી ભાષા શિખ્યા હતા, જેઓમાં શેઠ ખરશેદજી
કોલીઆર એક આગેવાન શાગેદા હતા. આએ દસ્તુર સાહેબે યજસ્ને, વંદીદાદ, ખોરદાદ તથા
બેહરામ ચત્તોને અને “ જહાંગીર નામા ” નો ગુજરાતીમાં તરજુમો કીધો હતો.

સને ૧૧૨૦ યજ્ઞજેરદીમાં મરહુમ શેઠ ખરશેદજી તેહમુરજી દેશાઈએ નવસારી ખાતે
આતશબેહરામ સાહેબ તખ્તનશીની કીધા, ત્યારે દસ્તુર આસા પ્રેદનથી પોતાના ખાનદાનને
ઉતરતો આવેલો પતેત માંડવાને દસ્તુરીનો હક પોતે દેશાઈ ચવાથી પોતાના અનેવી દસ્તુર
સોહરામજી સ્તમજી મેહરજીરાણાને શેઠ ખરશેદજી દેશાઈએ બક્ષેશ આપ્યો હતો; જે મજકુર
દસ્તુર સોહરામજીની એલતેમાસથી ઉપલાં નવસારીના આતશબેહરામ સાહેબની સઘલી પાક
કીરયા દસ્તુર સ્તમજી બેહરામજી સંજીણા અને તેવજીના ભાઈના દીકરા, જાણીતા શરસી
શાએર દસ્તુર સાપુરજી માણિકજી સંજીણા* ઉપરીપણા હેઠલ પ્રતેહમદી સાથે પાર પડી હતી;
જે આતશબેહરામ પરઠવાને હેવાલ દસ્તુર શ પુજી સંજીણાએ શરસી બેતામાં લખેલો હાલ મેળુદ
છે, અને નવસારીની તવારીખના સંબંધમાં તે ધણી ઉપયોગી છે. (જુઓ “પારસી પ્રકાશ,”
સફા ૨૫૧ અને ૧૦૧.)

ઉપલી હકીકત ઉપરથી જાણીતું છે કે, નવસારી, સુરત અને મુંબઈના શેહેનશાહી પંડના
ત્રણ આતશબેહરામોના પાક કેમલ્લઓની કીરયા સંજીણા ખાનદાનના કાબેલ દસ્તુરોનાં ઉપરી-
પણાં હેઠલ યજ્ઞ હતી; અને ગયાં બસો વર્ષના અરસામાં મુંબઈ, ઉદવાર, નવસારી તેમજ સુરતના
થણક જાણીતા દસ્તુરોએ સુરતના અને મુંબઈમાં માનવત સંજીણા દસ્તુરોના ચેલાઓ તરીકે
પોતાના પાક જરથોસ્તી મજહબ અને કીરયાની તાલીમ લીધી હતી.

* દસ્તુર સાપુરજી સંજીણા ઇસવી સને ૧૭૫૩ માં સુરતમાં જનમ્યા હતા, અને ૧૮૦૫ માં
મુંબઈ ખાતે મરજી પામ્યા હતા.

ઇસવી સને ૧૮૧૬ માં મી. જી. પોપ નામના અતરેના એક ઇંગ્રેજ વિદ્વાને “ અરદાએ વિરાજ ” નામનાં એક કદીમ પુસ્તકનો તરજુમો ઇંગ્રીજી કવિતામાં લખડન ખાતે છપાવી પ્રગટ કીધો હતો, તેમાં એ ઇંગ્રેજી કવી દસ્તુર સાહેબ એદલજી દારાબજી સંજીયાએ તેને આપેલી મદદની વખાણ કરતાં પોતાના દીઆયાની સેવટે લખી ગયો છે કે:—
 “I cannot conclude without offering my best thanks to *Edil Daroo*, that learned and benevolent Priest, by whose means I was enabled to make the translation.”

ઇ. સ. ૧૮૪૦ માં દસ્તુર સાહેબ એદલજીએ “ મોજેજાતે જરથોસ્તી ” નામની કેતાબ છપાવી હતી, તેની સેશત કરતાં ડાકટર જાન વીલશન પોતાના “ *Parsi Religion* ” ના જાણીતા અંચમાં સફે ૯ ને લખે છે કે:—It has been composed agreeably to the “orders” and at the expense of Sir Jamsetjee Jeejeebhoy . . . It is scarcely of a controversial nature, though it states, in the Preface, that it has been composed to aid the followers of the “Good Faith” in their discussions with the *Juddin*, or Gentiles, which have for some time been proceeding. Unlike the *Tahm-i-Zartusht*, it speaks without disguise, and in general without perversion; and in many places it is opposed to that work. Its exposition of the principles of Zoroastrianism is pretty copious. . . He seems to a considerable extent to have escaped the untoward march of intellect. It is to his credit that he has preserved his temper throughout his work.

ઇસવી સને ૧૮૩૬ તા. ૧ લી મારચ, અને રોજ ૧૭ મે માહા ૬ ડો સને ૧૨૦૫ યજ્ઞેજરદીને દીને મુંબઈ મધે મોટે કોલાએ મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈએ પોતાના બપાવા શેઠ મેહરવાનજી જીજીભાઈની નધયતે એક દરેમેહર બંધાવી જેમાં આદરાનસાહેબને તખ્તનશીન કીધા હતા. એ દરેમેહર તથા આદરાંનની કીરયા દસ્તુર સાહેબ એદલજી સંજીયાના ઉપરીપણા હેઠલ થઇ હતી. જશનની કીરયા પુરી કીધા પછી દસ્તુર સાહેબે શરસી બેતો મરહુમ શેઠ જીજીભાઈને અર્પણ કીધી હતી.

ઇસવી સને ૧૮૪૪ તા. ૨૯ મી નવેમબર, અને રોજ ૩ જો માહા ૩ જો સને ૧૨૧૪ યજ્ઞેજરદીને દીને પુના ખાતે મરહુમ નામદાર સરજમશેદજી જીજીભાઈ પેદલા બેરોને: સાહેબે પોતાના પુણને માટે બંધાવેલી દરેમેહર તથા આતશઆદરાન સાહેબની સરવે કીરયા મુંબઈનાં મરહુમ શેઠ હોરમજી વાહડીઆજીની આતશમેરાંમનાં બરશનુંમ તથા આલાતયી, અને મરહુમ દસ્તુર સાહેબ એદલજીની સલાહ મુજબ થઈ હતી, તે શુભ ટાંકણે શરસી બેતોમાં લખેલું માનપત્ર મરહુમ અકામર સર જમશેદજીને દસ્તુર સાહેબ એદલજીએ અર્પણ કીધું હતું.

મરહુમ દસ્તુર પેશુતનજી બેહરાંમજી સંજીયા પોતાના મરહુમ બાવા દસ્તુર બેહરાંમજી દારાબજી સંજીયાનાં મરણ પછી સને ૧૮૫૭ માં વાડયાજીનાં આતશબેહરામના દસ્તુર થયા હતા, અને પારસી ટોળાનો બહુ વગવાળો અને એક મોટો ભાગ તેમને પોતાના દસ્તુર તરીકે માન પતો હતો. વાડયાજીનાં આતશબેહરામની દસ્તુરી ધરાવવા ઉપરાંત, સરજમશેદજી જીજીભાઈ

જ'દ અને પહેલવી મદરેસાના તેઓ પ્રીનસીપાલ હતા, અને એ મદરેસાને સારા પાયા ઉપર લાવવા તથા ઉપયોગી બનાવવા માટે તેઓએ પોતાની શક્તીનો બહુ સારો ઉપયોગ કર્યો હતો. જે કેટલાક લખેલા એરવદો આજે પારસી ધરમને લગતાં ચાનમાં કામ વચે કાંઇક નામ કહાડવાને શક્તીવાન થયા છે, તેઓ સધળાં મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબના એલા થતા હતા. તેમનું જ'દ પહેલવીનું ચાન જોયા પ્રકારનું હોવાથી યુરોપ ખંડનાં જાણીતા જોલખાઓ વચે તેઓ બહુ માન ધરાવતા હતા, અને પારસી ધરમને લગતી બાબતો વીધે તેમની મારફતે પુછપરછ ચલાવવાને વેસ્ટ, સ્પીંગલ, હાઉગ, પ્ર્યુરર અને ફારમસ્ટેટે જેવા વીદવાનેને યોડી ખુશહાલી ઉપજતીન હતી. મરહુમે પોતાની જીંદગી ફરમીયાન પારસી ધરમને લગતી બાબતો ઉપર કેટલાંક પુસ્તકો અને રેસાલાઓ લખયા છે, જે માં તેમનું “પેહેલવી વયાકરણ” અને “દીનકરદ કેતાબનો તરજુમો” બહુ અગતનાં પુસ્તક લેખાય છે. પારસીઓમાં ધરમ અને નીતીનો ફેલાવો કરવા માટે તેઓએ ૧૮૬૮ માં “યજ્ઞદાં પરસ્ત” પત્ર ને મરહુમ મીઠો નસરવાનજી દોરાબજી આપચખતીઆર સાથે મળીને જનમ આપ્યો હતો, જેના વડા અધીપતી તરીકેનો જોષો કેટલોક વખત સુધી મરહુમ દસ્તુરે ચલાવવા પહોં, ચોક્સ સબબોને લીધે તેમને તે જોષો છોડવો પડ્યો હતો. તેમની વીદવતા અને બાહોશી માટે નામદાર સરકારે તેમને ઇસવી સને ૧૮૮૯ નાં નવાં વરશને તાંજિ શમસ-ઉલ-જોલખાંનો ખેતાબ બખશયો હતો, જે ખેતાબનો જોષો અને સનદ તેમને એનાયત કરવા માટે માજી ગવરનર લાર્ડ રેએ તા. ૧૨ મી મારચ ૧૮૯૦ ને દીને મુબહના કાઉન્સીલ હોલમા એક ખાસ દરબાર ભરી હતી. એ સનદની નકલ નીચે મુજબની છે:-

SANAD.

To

Dastur Dr. Peshotan Behramji Sanjana, Principal of the Sir Jamsetji Zend and Pehlvi Madressa, in Bombay.

I hereby confer upon you the title of Shams-ul-ulama as a personal distinction.

Fort William,

Lansdowne

The 1st January 1889. } Viceroy and Governor General of India.

SEAL

OF THE

SUPREME GOVERNMENT

OF

BRITISH INDIA

MDCCCXXXI.

વહી મરહુમ દસ્તુરજી પેશ્વતનજીને સને ૧૮૮૬ નાં આગસ્ટ માસમાં જરમનીની હુબીન જેન મુનીવરસીદી તરફથી એમ. એ. યાને “ માસ્તર આવ આરટશ ” અને પી. એચ. ડી. યાને “ ડાક્ટર આવ શાઇલાલોજી ” ની માન ભરી પડવીઓ આપી હતી; જેની લેટીન લાખાની સનદ પણ નીચે મુજબની છે:-

QVOD DEVS OPTIMVS MAXIMVS FELIX FAVSTMQVE ESSE IVBEAT
AVGVSTISSIMO ET POTENTISSIMO DOMINO

CAROLO

REGE WÜRTTEMBERGIAE

RECTORE VNIVERSITATIS MAGNIFICO

OTTONE DE FRANKLIN

REGII ORDINIS CORONAE WÜRTTEMBERGICAE PRIMAE CLASSIS EQVITE
REGII ORDINIS BORVSSICI AQVILAE RVBRAE IN QVARTA CLASSE QVITE
MAGNI BADENIAE DVOCIS ORDINIS LEONIS ZARINGICI PRIMAE CLASSIS EQVITE
IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
VENIAM LARGIENTEEA QVA POLLET POTESTATE A REGE CONCESSA
CANCELLARIO VNIVERSITATIS MAGNIFICO

G VSTAVO DE RÜMELIN

Regiorvm Ordinis Fridericiani Cruce Magna Insignito Coronae Württembergicae Commendatore
Iuris Vtrivsqve Philosophiae Scientiae Politicae Doctore Regi a Consiliis Publicis Collegii
Statistici Praeside Honorario

FACVLTATIS PHILOSOPHICAE DECANO SPECTATISSIMO

EDVARDO SIEVERS

PHILOSOPHIAE DOCTORE LITTERARVM GERMANICARVM PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
AMPLISSIMVS PHILOSOPHORVM ORDO

IN REGIA VNIVERSITATE EBERHARDINA CAROLINA TVBINGENSI
DOMINVM

PESHVTAN BEHRAMJI SANJANA

INTER PERSAS BOMBAY DECENTES SVPERIORIS ORDINIS SACERDOTEM
Virum Doctrina Insignem Librorvm Pallavicorvm Editor u Et Interpretem Peritissimvm

Q V I

COLLEGIS NOSTRIS VOLVMINA AVESTICA LVBENS SVPPED ITAVI
DOCTOREM PHILOSOPHIAE ET ARTIVM LIBRALIVM MAGISTRVM
HONORIS CAVSSA CREAVIT CREATVMQVE
HOC DIPLOMATE RENVNTIAVIT

EIDEMQVE OMNIA IVRAET PRIVILEGIA CVM DOCTORIS GRADV CONIVNCTA CONFERT

TVBINGAE

SVB MAIORE FACVLTATIS PHILOSOPHICAE SIGILLO

DIE XXII MENSIS IVLII ANNI MDCCCLXXXVI.

GIGILLUM TESTATUR

EDUARDUS GIEVERS

H. T. DECANUS.

દશતુર પેશોતનજી બેહરામજી સંબંધિયાએ સને ૧૮૪૩ ઈસવીથી હમણા શુધી કરેલાં કાંમોની યાદી:-

સને ૧૮૪૩ માં મરહુમ દશતુર અસ્પંદીઆરજી પ્રામજી રબાડીનાએ છપાવી પ્રગટ કરેલી બજારને બા માંજેનીનાં પુશતક ઉપર 'બજારપરસ્ત' ને નામે મરહુમ શેઠ નવરાજજી પ્રફુલ્લજીની મારફતે જામે જમશેદમાં મોહડી તપાસ ભરેલી તકરાર ચલાવી હતી.

સને ૧૮૪૪ નાં વરસમાં શુદ્ધેદ કુસ્તી બાંધવાનો તારીકો પાઠશાહ જમશેદધી ઈરાનમાં ચાલુ થયો હતો તે ઉપર અવસ્તા-પેહલવી અને શરસી કેતાબોના દાખલા બતલાવીને સામેત કર્યું હતું. અને તકરાર કરનાર તારીકે 'બારીકખીન બજારપરસ્ત' નું નામ રાખ્યું હતું.

સને ૧૮૪૮ માં 'વજર કરદે દીની' નામનું પેહલવી પુશતક જામે જમશેદ છાપાખાનામાં પેહલવી ટાઇપે હિન્દુસ્થાન ખાતે પેહલવેહલ્લુ છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

સને ૧૮૫૨ તથા ૫૩ માં રાસ્ત ગોષ્ટારનાં પત્રમાં જરથોશતીઓને નીરંગ લેવાની સાહેબે થયેલાં લખાણોના જવાબ 'વજરેઅન હોમાઇ' તથા 'દયનપાસદારીએ વજરેઅન હોમાઇ' એવાં બે ચોપાનીઆમાં અવસ્તા પેહલવી અને શરસી કેતાબના દાખલાથી આપીને બાંમદાદને વખતે નીરંગ લેવાનું પ્રમાન સામેત કરી આપ્યું હતું.

સને ૧૮૫૩ માં હાજી આબાદના પાહડ ઉપર કેતારાએલી તથા નકશે રસ્તમ નામના પાહડ ઉપર કેતારાએલી પેહલવી તખતી તથા કેટલા એક પેહલવી સીકકા ઉકળાવીને તે વખતે પ્રગટ થતાં શેઠ સોહરાબજી શાપુરજી બંગાલીની કલમથી લખાયેલાં 'જગત પ્રેમી' નામનાં ચોપાનીઆમાં પ્રગટ કરાવ્યાં હતાં. અને મુંબઈની રાયલ એશીઆટીક સોસાયટીમાં પણ રજુ કર્યાં હતાં.

સને ૧૮૫૩ માં "કારનામે અરથશતર પાયકાન" નામનાં પેહલવી પુશતકને ગુજરાતી તરજુમો કરીને 'જગત પ્રેમી' નામના ચોપાનીઆમાં શેઠ સોહરાબજી શાપુરજીની મારફતે છપાવી પ્રગટ કર્યો હતો.

૧૮૫૫ માં "રાહે રાસ્તનુમુયિ જરથોસ્તીયાન સભા" રાહનુમાય માજદીયસનાન સભાની સામે ઉભી થઇ, તેના એવણ નાયબે સરનશીન થયા હતા.

સને ૧૮૫૬ માં "હેકાએત પ્રેવરહેગાન" યાને મુખ્તાદના દીવસોમાં અશો રવાંને લગતી શું છીરીઆ કરવી જોઈએ તેને લગતાં તકરારી તરજુ ચોપાનીઆં ગુજરાતીમાં જામે જમશેદ છાપાખાનામાં છપાવી પ્રગટ કર્યાં હતાં.

સને ૧૮૬૧ માં રાહનુમાએ માજદીયસનાંન સભાની તરજુથી "પારસીએ એક ખોદાને માનનારા છે" તે ઉપર એક ભાષાંજુ આપ્યું હતું.

સને ૧૮૬૩ ના વરસમાં નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલા બારોનેટની ખાહેશથી 'તશ્સીરેગાહ ગાહંબાર' હેવે નામનું એક નાહલું પુસતક ગાહંબારની બાબત ઉપર લખીને નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલ્લા બેરોનેટને ખરચે જામે જમશેદ છાપાખાનામાં છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

તા. ૪ થી માર્ચ ૧૮૬૩ ને દીને મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલા બારોનેટની યાદગારી રાખવા સાફ ઉભી કરેલી જરથોશતી મદરેસા ઉધડી, ત્યારથી તે પોતાના મરણ શુધી એવણુ તે મદરેસાના વડા શીક્ષાગ્રહ હતા.

૧૮૬૪ ની તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરીએ મુંબઈ મધે વસતીની ગણતરી શેવામાં આવી હતી, તેની એક દીવસ આગમજ યાને તા. ૩૧ મી જાનેવારીએ દસ્તુર પેશતનજીએ શેઠ હોરમશજી વહાડયાવાળાં આતશખેડરામમાં વસતીની ગણતરીના શાયદા બામે એક વાવજ નરથોશતીએ સનમુખ કરી હતી,

સને ૧૮૬૪ માં સર જમશેદજી 'ત્રાંશલેશન' પ્રંડને હીસામે પારસી પંચાતના તરસ્ટી સાહેબો તરફથી દસ્તુરજી નરથોશત ખેડરાંમે પ્રારસી બેતની ભાષામાં લખેલાં પુશતકને બુજરાતીમાં નોટ સાથે તરજુમે મંગિયો હતો તેને લગતા ત્રણ રેસાલા ટરસ્ટી સાહેબો ઉપર મોકલવામાં આવ્યા હતા તેમાંથી દસ્તુર પેશોતનજીને લખેલા રેસાલો કમીટીએ પસંદ કરીને રૂ. ૫૦૦) નુ ધનામ આપ્યું હતું.

સને ૧૮૬૫ માં શેઠ નશરવાનજી મનચેરજી કાંમાના ધરમખાતાંને હીસામે "નરથોશતી ધરમ શુ" છે તથા એ ધરમ કેવો ઉતમ છે" તે ઉપર રૂ. ૫૦૦ નાં ધનામને એક રેસાલો લખ્યો હતો. અને બીજા તૈયાર રેસાલાઓની સાથે સરખાવીને કમીટીએ દશતુર પેશોતનજીને રેસાલો પસંદ કર્યો હતો અને ઉપલાં સાલમાં તે છપાવી પ્રગટ કર્યો હતો.

સને ૧૮૬૫ માં 'નરથોશતીઓની ખોદાપરસ્ટી' ઉપર એક ભાષાંજી મરહુમ શેઠ હોરમશજી બહમનજીનાં આતશખેડરાંમની સાલગરેહનાં જશનની મીજલમાં આપ્યું હતું અને તેના ચોપાનમાં નામદાર શેઠ રશતમજી જમશેદજી જીભાધના આસરાથી જામે જમશેદમાં છપાઈને પ્રગટ થયાં હતાં અને તે નરથોશતી ટોલામાં મુશ્ત વેહેંચવામાં આવ્યાં હતાં.

સને ૧૮૬૫ માં જીદદીન સાથે નરથોશતીઓએ બેસીને ખંવાની તથા જીદદીન ઓરત સાથે નરથોશતીને પરજીવાની તકરાર રાસત ગોષ્ટાર પત્રમાં ઉઠી હતી તેના જવાબ નરથોશતી દીનમાં તેમ કરવાની મનાઈ સાથના દાખલાઓથી 'યજદાંપરસ્ટને' નામે જામે જમશેદના તે વખતના નયુશમાં આપ્યો હતો અને દસ્તુર પેશોતનજીને મલતું મત ડાકટર હાઉએ પણ આપ્યું હતું જે મત તે વેળાનાં જામે જમશેદમાં પ્રગટ થય્યું છે.

સને ૧૮૬૫ માં નરથોશતીઓને સાંર સરકાર તરફથી ધારા બંધાવી મંગાવવા સાંર નરથોશતીઓને સાંર ધારા બંધનારો કમીટીના સેક્રેટરી શેઠ નવરોજી પ્રેદનજી તથા શેઠ સોહરાબજી શાપુરજી બંગાસીએ દીનને લગતા સવાલો લખીને તેના દીનની કેતાઓની ફલીલ સાથે જવાબ મંગાવ્યા હતા, તે એક રેસાલાના આકારમાં લખી મોકલ્યા હતા. તેમાં દસ્તુર પેશોતનજીએ એ ટીપ સધળા પ્રકારે પસંદ રાખી, પણ સાળા યા સાળીની છોકરી સાથે (યાને કુવા અથવા માસા સાથે) પરજીવાની બંધી કરવાની સુચના કરી હતી.

સને ૧૮૬૫માં નરથોશતીઓને લગતા ભલા વીચાર ઉપર એક ભાષાંજી મરહુમ શેઠ હોરમજી વાડીઆજીના આતશખેડરાંમની સાલગરેહ ઉપર કર્યું હતું.

સને ૧૮૬૭ માં મરહુમ દસ્તુર એદલજી દારાબજી જામારખ આસાનાનું બનાવેલું એક પુસ્તક તેઓના નખીરા દસ્તુરજી જામારખજી મીનોચેરજીએ પ્રગટ કર્યું હતું તે પુશતકમાં મરહુમ દસ્તુર એદલજીએ નવસારીના ભગર સાથના મોબેદોમાં થતી કૃત્તીએક ખામીઓ બતાવી છે. તે બાબતોમાં ગાથાના દીવસોમાં સંપ્રદારમદ મહીના પઢવા સાંર મજકુર દસ્તુરે આપેલા પઢવાની વીરધમાં "તરસ્ટીરેગાહે ગાથાની" નામનું અવરતા પેઢલવી-પ્રારસી કેતાઓના દાખલા બતલાવીને તથા ખોતાનાં મતની તરફેન યુરોપ ખંડના કામેલ વીદવાર્થીઓનાં પુશતકમાંથી તેઓનાં મત ટાંકીને એકસોથી વધારે સપ્રાનું એક પુશતક દસ્તુર પેશોતનજીએ છપાવી નરથોશતીઓમાં મુશ્ત વેહેંચ્યું હતું.

૧૮૭૦ નાં માર્ચ માસમાં નામદાર મહારાણી વીકટોરિયાનો બીજો પુત્ર ડ્યુક ઓફ કોનિનબરો મુંબઈ આવ્યો, તેની મુલાકાત દસ્તુર પેશતાનજીએ લઈ, પારસીઓના મોખેદોની તરફથી જન્દ અને પહેલવીમાં એક એકરેશ બેઠ આપ્યો હતો.

સને ૧૮૭૧ માં પેહલવી વ્યાકરણનું ૪૦૦ સપ્તાનું પુશતક દફતર આંશકારા પ્રેસમાં છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું. આજે પુશતક નેકનામ શેઠ રશતમજી જમશેદજી જીજીભાઈને અરપણ કર્યું હતું.

સને ૧૮૭૪ માં 'દીનકર્દ' નામની પેહલવી કેતાબનો ગુજરાતીમાં તરજુમો કરીને સર જમશેદજી જીજીભાઈ ત્રાસલેશન પ્રેસના આસરાથી સને ૧૮૭૪ માં તેનું 'પહેલું', ૧૮૭૬ માં બીજું, ૧૮૮૧ માં ત્રીજું, ૧૮૮૩ માં ચોથું, ૧૮૮૮ માં પાંચમું અને ૧૮૯૧ માં છઠ્ઠું દફતર છપાવીને પ્રગટ કીધું છે.

સને ૧૮૮૧ નાં સાલમાં જીદદીનનાઓને પેટનાઓને શુદ્ધરહે પેહરાવખા તે વેલા તેઓની ચમેલી અનધટી કીયાની વીરધ દીનના પ્રમાનને લગતું 'નીરંગે જવીદ દીનાં' એવે નામનું એક ચોપાનનું ગુજરાતી અવસ્તા તથા પેહલવી અને ફારસી પુશતકોના દાખલા સાથે છપાવીને જરથોશતીઓમાં મુદ્રત વેઢવ્યું હતું. અને તેવા શુદ્ધર પેહરેલાવોને પોતાને અસ્તકનાં જાહાડીઆજીવાળાં આતશબેહરાંમાં આવવાની મના કરી હતી.

૧૮૮૩ માં મરહુમ શેઠ હોરમસજી વહાડયાના આતશબેહરામના બોયના નાણાં વખતે ને મુકદ્દમો હાઈ કોર્ટમાં નીકળ્યો હતો તેમાં મરહુમ દસ્તુરજીએ મોટા ભાગ લીધો હતો, અને આટલાં બધા વરસનો રીવાજ ફરવી પોતાના આતશબેહરામ મધે આચારનાનો ના પ્રરઝદોને નાવર મરાતબ કરવાનો તેના તસદીઓ સાથે ઠરાવ કર્યો, અને એ ઠરાવ પોતે પોતાના એ નથીરાઓ એરવદ રસતમજી તથા દીનશાહજી એદલજી સંજીનાને ફેબરવાની માસમાં અત્રે નાવર મરાતબ કરી અમલમાં લાવ્યા. આ ઉપરથી મુંબઈમાં વસનારા તમામ ભગર સાથના મોખેદોએ વહાડયાજીના આતશબેહરામથી છુટા પડી કોટની મરહુમ મણિકજી શેઠની દરેહમેહેરમાં નવો વરસીયો તથા નીરંગદીન કરી તેવડે ચોળદા થરેગરીનું કામ ચલાવવાનું શરૂ કર્યું. આ ઉપરથી દસ્તુર પેશતાનજીએ આગેવાની લઈ નવસારી મધે મુંબઈના મરહુમ હોરમસજી વહાડયાના આતશબેહરામને લગતા મોખેદોની મદદ અને આશરાને માટે એક આ દરયાનની દરેહમેહેર બંધાવી પરચાવી હતી. તે દરેહમેહેરની સામે નવસારીના દસ્તુર મોખેદોએ વાંધો લઈ ત્યાંની મુનસફ કોર્ટમાં મુકદ્દમો માંડ્યો હતો અને મુનસફ કોર્ટે તે દરેહમેહેર નવસારીમાંથી ખસેડવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તે ઉપર વહાડયાજીવાળાઓએ વડોદરાની વરીર કોર્ટમાં અપીલ કરી હતી. ત્યાંથી પણ અગીઆરી ખસેડવાનો હોકમ થયો હતો. એ બાદ વહાડયાજીનાં આતશબેહરામમાંથી નીકળી ગયલા મોખેદો માટે ત્યાં પાડોશમાંજ ગયે સાલ મરહુમ દસ્તુર જમારપજીની આગેવાની હેઠળ નવું આતશબેહરામ બંધાયું છે. એ આતશબેહરામ બંધાવાની તથા તેની થયેલી કીયાની વીરધમાં મરહુમ પેન્થુનજીએ એક ખાસ ચોપાનનું રચ્યું હતું અને તેમાં એવું જણાવ્યું હતું કે એ મકાનની કીયા દરોઅસ્ત થયેલી નહી હોવાથી મુંબઈમાં મરકી વીઝેરેનો ફલાવો થવા પામ્યો હતો, પણ તે બોલવું ધણાઓને નાપસંદ જેવું લાગ્યું હતું.

સને ૧૮૮૬ માં અન્દરજે આતરેયાત મારસ્પદાન અન્જેસાર્થગાંન માદીઆને ચતરંગ અને અન્દરજે ખુસરો એકવાતાન એ નામના પેહલવી ચાર રેસાલાઓનો ગુજરાતી તથા ઇંગરેજી તરજુમો દફતર આંશકારા પ્રેસમાં છપાવી પ્રગટ કર્યો છે.

સને ૧૮૮૮ માં શેઠ હોન વાડીઆનાં આતશબેહરાંમની સાલમરેહને દહાડે 'ખજીદીએસની જરથોશતી દીન ઉપર એતેકાદ રાખવાની ખુબી' ઉપર કરેલાં ભાષાંજીનું એક પાનનું છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

સને ૧૮૮૮ માં પાક મજદીઅસની જરથોશતી કલામો વીસે સેઠ હોરમજી બં વાડીઆ જીનાં આતશબેહરાંમની સાલગરેહને દીને આપેલાં ભાંશાણુ ચોપાંનયું.

સને ૧૮૯૦ માં “ દર એક જરથોશતીએ બલા વીચારવાલા બેહમનને ચોતાનાં દીલમાં રાખવાની જર અને જુરી બુદ્ધીવાલા અકામનને ચોતાથી દુર કરવાની ફરજ ” ઉપર આપેલા ભાષાંબુ ચોપાંનયું.

સને ૧૮૯૧ માં “આરમઘતિ અને તરેમઘતિ-યાને નમનતાઘ અને મગરરી” ઉપર આપેલા ભાષાંબુ ચોપાંનયું.

શર જમશેદજી જીજીભાઈ જરથોશતી મદરેશાના છેલા વારશીક મેલાવડામાં નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ ચોથા ભેરોનેટે ભાશાંણુ કરતાં મરદુમ દસ્તુરજીનાં બાબમાં હેવું કહી શંભાવ્યું હતું કે:-આ ખાતાના મરદુમ વડા શીક્ષક સમશુલ જોલમાં દસ્તુરજી સાહેબ પેશોતનજી બેહેરામજી સંજના એમ. એ., પી. એચ. ડી., નાં મરજુની નોધ આ ખાતાનાં રીપોટમાં લેવાઈ છે. મરદુમ દસ્તુરજીએ ૩૫) વર્ષની લાંબી મુદત સુધી મેહેનત લખ એ ખાતામાં કેળવણી આપવાનું કામ કેટલીક મુશ્કેલીઓ વચ્ચે ચાલુ રાખ્યું હતું. એ મુશ્કેલીઓ એક નવું ખાતુ ચલાવવાની હતી. આવા પ્રકારનાં નવાં ખાતાંઓ ચલાવવામાં શરૂઆતમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય છે, કારણ કે શરૂઆતમાં આવા ખાતાંઓ એક અખતરા સમાન હોય છે. મરદુમ દસ્તુરજીએ શરૂઆતનાં અખતરાના તબક્કાથી એ ખાતાં સાથ ચોતાનો સંબંધ શરૂ કરી જીંદગીનાં છેડા સુધી તે ઉમંગ અને ઉલટ સાથે જીરી રાખ્યો હતો. એવણુ સાહેબનાં મરજુથી પારસી ટોળાએ એક ભણેલા દસ્તુર જોયા છે અને આ ખાતાંએ ચોતાનાં કામેલ વડા શીક્ષક જોયા છે.

એ રીતે મુબઘના એક ધણા પાકત અને ૪૦) વરસ સુધી શારી બાહોશીથી દસ્તુરી ચલાવેલા મરદુમ દસ્તુરજીની કારકીરદીની તમામ વીગતો પુરી થઈ છે, તે ઉપરથી વાંચનારાઓને મરદુમ દસ્તુરજીની બાહોરી અને દરેક કામ ધણી સંભાલ્યો કરેલાંની ગુઢાઈ મલશે. મરદુમ દસ્તુરજી ધણીજ પવીત્ર દીનઅગાહ અને પારસી ટોળાને ધણી ઉપયોગી થઈ પડે તેવા વીદવાન હતાં, એમનાં મોહતથી પારસી ટોળાને ખરેખર મોટી ખોટ ગઈ છે.

પાયદશતની કીયા—મરદુમ દસ્તુર પેશોતનજીના રવાનને અવલમજલ પહોંચાડવાની કીયા ગુજરાવાની બીજી દીવસે યાને ગોશ રોજ તીર માસે મરનાર દસ્તુરજીનાં ચરતીવાડી તરફના મકાનમાં કરવામાં આવી હતી. મરનારને સેવટવું માન આપવા માટે અ ચોરનાનો તથા બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા લગભગ ૧૫૦૦ માણસો, ઘર આગળ એકઠાં થયાં હતાં. ચોભીતળાવના જાહેર રસતા ઉપર ખુરસીઓ ગોઠવી તેમને બેસવાની સગવડ કરી આપવામાં આવી હતી. એ કીયામાં ભાગ લેવાને સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે, સર જેહાંગીર કાવસજી રેડીમની, દસ્તુર ડાકટર હાશંગ જામાસપ, દસ્તુર કેખશર જામાસપજી જામાસપઆસાના, દસ્તુર ખરસેદજી બેજનજી સુરતવાળા, દસ્તુર કાવસજી નશરવાનજી, મીં જમશેદજી નશરવાનજી તાતા, મીં જીજીભાઈ પ્રરામજી પીટીટ, મીં નશરવાનજી અરદેશર વહાડયા, મીં જાલભાઈ અરદેશર શેઠના મીં જમશેદજી બમનજી વાહડયા, તેમજ આલખલેસ, પીટીટ, કામા, પદમજી, બનાજી, મોદી, વગેરે ખાનદાનોના નખીરાઓ જણાતા હતા. પાયદસ્ત જા કલાકે કહાડવામાં આવી હતી. તે વખતે ત્રામ તથા ગાડી ઘોડાને આવજા બંધ કરવામાં આવેલા હતા. અચોરનાનો તથા બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા મરનારની લાશ પાછળ ડુંગર તરફ ગઈ હતી.

— ઉઠમણાની કીયા—મરદુમ સમશુલ જોલમાં દસ્તુર પેશોતનજી બેહેરામજી સંજનાના ઉઠમણાની કીયા રોજ ૧૫ મો માહા ૪ થો ચેહેનશાહીને દીને પાછલા પોહોરના ચરતીવાડી મધેના વહાડયાજીના આતશબેહેરામના મકાનમાં થઈ હતી, જે વેળાએ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે ઉપરાંત અચોરનાનો અને બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા હાજર થઈ

હતી. ઉઠમજી કીરયામાં લગભગ ૧૫૦ આયોરનાનોએ ભાગ લીધો હતો, જેઓમાં દખણના વડા દસ્તુર હોશંગે જન્મસપ્ત, સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજી, કામ્યાગવાળા દસ્તુર નશરવાનજી જમશેદજી જન્મસપ્તઆસાના, સુરતવાળા દસ્તુરજી કાવસજી નશરવાનજી, કલ્યાણીવાળા દસ્તુર દારાશાહ રસતમજી સંજના, દસ્તુર ડોસાલાઈ સોરાબજી મેહેરજીરાણા, દસ્તુર શાપુરજી મનચેરજી ઈછાપોરયા, દસ્તુર ખુરશેદજી બેજનજી, દસ્તુર બખતજી રસતમજી મુલ્લાંશી રોજ, એરવદ એદલજી પેશોતન સંજના, એરવદ દારાબ પેશોતન સંજના, એરવદ રસતમજી એદલજી સંજના વગેરે હતા. આરશેદ મેહેરની નયાએશ પુરી થવા પછી, એરવદ દારાબ પેશોતન સંજનાએ વચોવચમાં બેઠક લીધી, જેવણના ડાળા હાથ ઉપર એરવદ એદલજી પેશોતન રાખણ તથા જમણા હાથ ઉપર દસ્તુર ખુરશેદજી બેજનજી ખીરાબયા હતા. એરવદ રસતમજી એદલજી સંજના તેઓની સામી બાજુએ બેઠા હતા. પચાઇતવાળા મોબેદ રસતમજી કાંગાએ જણાવ્યું કે નાયબ દસ્તુરજી સાહેબ દારાબજી પતેત માંડો સાહેબ, નામ દસ્તુર પેશોતનજી. એરવદ દારાબજીએ ઉઠીને પોતાના મરહુમ મુરંબીજીની પતેત માંડવાને પોતાના વડા બાબ એરવદ એદલજીને ધરમાસ કરી હતી, જે તેવણે સવીકારી હતી. બાદ એરવદ એદલજીએ પોતાના ભાઈ એરવદ દારબજીને “ ગાય ” ભણાવી હતી.

મરહુમ દસ્તુરજીનું નામ જાહેર કીરયાઓમાં લેવાની દરખાસ્ત.-સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજીએ જણાવ્યું કે, આજની ગંભીર મીજલસમાં એક દરખાસ્ત કરવાની દલગીરી ભરી ધરજ માટે માથે આવી પડી છે અને મારી ખાતરી છે કે, હાજર રહેલા આયોરનાન તથા બેહેદીન ભાઈઓ મારી તે દરખાસ્ત સાથ મળતા થશે. ખાદાની મરજીથી છેલ્લા થોડા વખતમાં આપણામાંથી ઘણાક નામાંકીત પુરસો તથા પાઠઓ આ જહાનમાંથી હાકારી કરી ગયાં છે. પ્રથમ તો આપણા માનવંત હાંદી ઉમરાવ ત્રીજ સર જમશેદજી જીજીભાઈ આરોનેટનાં અકાળ મરણથી આપણે એટલા શોકમાં આવી પડ્યા હતા કે જેની દલગીરી હતી આપણાથી બુલાઈ ગઈ નથી. તેવણ પછી ડાઁ બહાદુરજી, જેવણને લોકરક્ષક કહે છે જીવરક્ષક કહે, તેવણના મરણથી જરથોસ્તી ટોળાંને નહી પુરાવ એવી ખોટ ગઈ છે. તે પછી સખાવતે બહાદુર બાઈ દીનબાઈ પીટીટ, જેવણ “ ગરીબોનાં માખાપ ” તરીકે ઝાળખાતાં હતાં, તેવણ બેહસતનશીન થયાં તે દલગીરીભરી રીત. તેવણ પછી અશો ખસલતના દસ્તુરજી સાહેબ ડાઁ જન્મસપ્તજીના મોતથી જરથોસ્તીઓમાં કાંઈ યોરો ગમ નથી ઉપજ્યો. હાલ દસ્તુર પેશોતનજીના મરણ માટે આપણ બેદ બતાવયે છીએ, જે ભલા દસ્તુરે આ પાક મકાનની દસ્તુરી ૪૦ વરસની સુદ્ધ સુધી પ્રતેહમંદીથી ભોગવી હતી, જે દરમયાન તેવણે ઘણાક ‘ લરનેડ ’ (વીદવા) ખીન્ના ભેગા કર્યા હતા. એક સાએરના કોલ છે કે અગર તું બાદશાહોના બાદશાહ હોય તો પણ આ દુનીયામાં રૂના અને રૂના વારંતજ છે. મરહુમ દસ્તુરજીની કારકીરદીનો હેવાલ આપણ પારસી તવારીખનવેશ શેઠ બહમનજી બેહરામજી પટેલે આજે જણાવ્યો છે, જે વીશે વધુ નહી બોલતાં હું તમને જણાવું છું કે શેઠ બહમનજી પટેલના તે હેવાલથી તમારે વાકેફ થવું. દસ્તુર પેશોતનજીની વીદવતા અને અવરતા પેહેલવી ભાશાનાં ચાનની તારીફ કરી, ડાકટર હોંગે મરનારની કરેલી સીપ્રટ ટાંકી બતાવી દસ્તુર રસતમજીએ દરખાસ્ત કરી કે મરહુમ નેક ખસલતી દસ્તુરજી પેશોતનજીનું નામ, તમામ યાજદારપરગરીની કીયાઓમાં તેમજ ધૂપ તીરંગમાં અશો નર નારીઓની માળા છે તેમાં ઉમેરવું અને તેવણનું નામ તમારા ઘરમાં હમેશ જળવી રાખવાને હું તમે દસ્તુરજી સાહેબો, આયોરનાન તથા બેહેદીન સાહેબોને અરજ કરું છું. મરનાર હુમત, હુખત અને હુવરશત; મનશની, ગવસની તથા કુનશનીના “ પ્રીનસીપલો ” પ્રમાણે ચાલતા હતા તથા ચાલવાને

ખીનજોને આગ્રહ કરતા હતા. દાદારની દરગાહમાં હું દુવા ગુનજું છું કે પરવરદેવારે તેવજુનાં રહેને જનતગુજનની સારી જગા બક્ષે. ઉપલી દરખાસ્તને કલ્યાણીવાલા દસ્તુરજી દારાશાહ રસ્તમજી સંજનાએ ટેકા આપ્યો હતો, અને તેમ કરતાં તેઓએ ખીજ કેટલીએક આબદનું વીવેચન કર્યું હતું.

અત્રે એક ઝેરવદ સાહેબે જાહેર કર્યું કે, રૂ ૧૦૦૦ ની કીમતનો બંગાલ બેંકનો એક શેર મીંડરામજી હોરમસજી શેઠનાએ આપ્યો છે, જેના વ્યાજમાંથી મરનાર દસ્તુરજી પેસતનજીને નામનું એક ઇનામ સર જમશેદજી મદરેસાના પ્રતેષમંદ વીદ્યાર્થીને આપવામાં આવશે.

વહાડયાજીના આતશબેહરામના નવા દસ્તુર તથા નાયબ દસ્તુરની નેમણૂક.

એ પછી એ આતશબેહરામના મેનેજીંગ ત્રસડી મીંડરામજીએ જનમજી વહાડયાએ નીચેલો અજુમન પત્ર વાંચ્યો હતો:—

“ મીજલશના સાહેબો, અમારા મરહુમ મુરખીજી શેઠ હો. બ. વહાડયાજીનાં આતશબેહરામના દરતુરજી સાહેબ સમસુલજોલમાં દસ્તુર ઠાકતર પેશોતનજી બેહરામજી સંજના, એમ. એ. પી. એચ. ડી. ના હક થવાથી અમે ત્રસ્ટીઓને અતીઅંત દલગીરી ઉપજી છે, અને અત્રે આએ મકાનમાં વસનારા તથા કામ કરનારા સઘલા મોબેદા તથા તેવજુને ચાહનારા દોસત આસનાવોમાં ગમગીની ફેલાઈ છે, એવું અમે સત માનીએ છીએ. આ પાક આતશબેહરામ સાહેબના કેબલાને ૬૯ વરસ સુધીમાં સંજના આનદાનના ત્રણ સાહેબો દસ્તુરીનો એકો ભોગવી ગયા છે. તેમાં મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજી (૪૦ સં ૧૮૫૮ માં નેમણૂક થયેલી હોવાથી) વરસ ૪૦ ની લાંબી મુદતવરે એ માનવંતો એકો ભોગવવાને નસીબવંત નીવડયા હતા. એવી નોંધ લેતાં અમેને સંતોશ ઉપજે છે. આએ પાક મકાનની ઈજતમાં વધારો કરવા તથા પહરેજગારીથી સઘળાં દીનઆઈનના કામે કરાવવામાં તથા મકાનની પવીત્રાઈ વગેરે જાળવવાની અતીઅંત ખંત અને કાળજી રાખી હતી. અને આ પવીત્ર આતશબેહરામની કીરતી વધારવાની ભલી નેમ જીંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી રાખી પધસા અને વખતના ભોજે તેને વળગી રહ્યા હતા, તેની અતરે નોંધ લઈએ છીએ. મરહુમ દસ્તુરજીની આએસથી પોતાના આએ આતશબેહરામ સાહેબના દીનઆઈનને લગતા કારોબાર ચલાવવામાં મદદ કરવાના હેતુથી એવાજુના માંગવાથી એવજુના ખીન દોકરા ઝેરવદ દારાબજીને અમેએ નાયબ દસ્તુરની પદવી યજ્ઞેજ્ઞરદી સને ૧૨૬૪ અને ઈસવી સને ૧૮૯૪ માં આપી હતી કે જે એકાદાને અનુસરતાં કામકાજમાં એવજુ ટેકાયલા રહેતા આવયા છે, જેવજી પોતાની બારોશીથી જાહેરમાં સંતોશકારક દેખાવ કર્યો છે. અમેએ અમારાં પાક મકાનનાં ત્રસ્ટદીડની અંદર જે સતા મેનેજીંગ ત્રસડી તરીકે હાલ અમે શેઠ પેસતનજી હોરમસજી બખતજી વહાડયાની વતી ભોગવયે છીએ તે સતાની રૂએ અમારા હમશરી ત્રસડીઓની સમતી સાથે એવા ઠરાવ ઉપર આવયા છે જે નાયબ દસ્તુર દારાજી પેશોતનજી સંજના, બી. એ., ને આજ દીનથી એવજુના મુરખીજીની જગા ઉપર આએ પાક આતશબેહરામના દસ્તુર તરીકેની નેમણૂક કર્યે છીએ, જેઓની દસ્તુર તરીકેની માહોશી જાહેરમાં જાણીતી છે, અને ઝેરવદ રસ્તમજી એદલજી સંજના જેઓ છેલ્લી યુનીવરસીટીની પરીક્ષામાં અવસતા અને પહેલવીની ખીજ લાશા સાથે ખી. એ. ની સનદને લાયકના જાહેર થયા છે તથા આ આતશબેહરામ તરફથી પહેલવહેલા મરાતબ ચર્ધ બહાર પડ્યા હતા તેઓને નાયબ દસ્તુર તરીકે ઠરાવ્યા છે. મરહુમ દસ્તુરજીના નખીરાઓને ઉચી અને સારી કેળવણી લઈ અમારા મરહુમ મુરખીજીના અંજુમનનાં વપરાસ થકી સ્થાપેલા આએ પાક આતશબેહરામ ખાતે વધેલા જોષ અમેને અતીઅંત સંતોશ અને ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમજ દીનદાર જરયોસ્તીઓને પણ ખુશી હાંસલ થશે. અહીં અમે નોંધ લેવાની જરૂર જોઈએ છે કે મરહુમ દસ્તુરજી પેશોતનજીના વડા

બેઠા જોરવદ જોગલજીએ પોતાની નાદકસત તબીયતને લીધે કાંઈ પણ ઓષો નહીં લેતાં પોતાના બલિયા બેઠા રસતમજીને બહાર પાડી અમેને દરેક રીતે સગવડ કરી આપી છે તે એવજીને પોતાને માનને લાયકનું છે. અને પોતાના મરહુમ બાવાજીની હજીઆતીમાં જોરવદ જોગલજીએ મરહુમ દસ્તુરજીને જ કીમતી મદદો આપી હતી, તેને માટે આ તકે તેવજીને ઉપકારને લાયકના અમે જાહેર કર્યે છીએ. આ સમાપ્ત કરવા આગમજી આ આતશબેહેરામના યતા દસ્તુર દારાબજીને તથા નાયબ દસ્તુર રસતમજીને જાહેરમાં કહેવાને દરેક વીચાર્યે છીએ કે આમ લોકોમાં અને પોતાનાં યજમાનોમાં લોકપ્રીય થવાને પોતાનો ઉચે દરજ્જોને અભી-યાસ ચાલુ રાખી સમયતા, મીઠનસારપણું અને નમનતાઈ સાથે વરતી પોતાના માનમાં વધારો કરતા રહેશે. જેમ મરહુમ દસ્તુરજી આ મકાનમાં વસનારા, કામ કરનારા તથા બહારના આયો-રનાન વટીક સાથે જેવી નમતા અને ફીલસોજી રાખતા હતા, તેના કરતા પણ વધારે વધતા પ્રમાણમાં સહને આહતા રહેશે. હવે તમે સાહેબોને જણાવવાને અમને સંતોષ ઉપજે છે કે અમારાં આ કામમાં જો સાહેબોએ અમેને પોતાની સલાહની કીમતી મદદ આપી છે, તે સરવ સાહેબોનો ઉપકાર માન્યે છીએ. આટલું કહી આજે ભેગી મલેલી ગંભીર મીજબસની હજુરમાં દસ્તુર દારાબજીને તેવજીની પદવીની હયાણી દાખલ અમારા હમશરીક તસદીઓની સમતી સાથે શીયાલ આપતાં અમે સરવને ખુશી ઉપજે છે, અને નાયબ દસ્તુર રસતમજીને તેવજીની પદવીની હયાણી દાખલ શીયાલ આપવા અમારા હમશરીક તસદી શેઠ પેસતનજી હોરમસજી વહાડયાને જોલતેમાસ કર્યે છીએ.

પહેલી શીયાલ જોઠવા પછી નવા દસ્તુર દારાબ પેસોતન સંજના અકાબર સાહેબોને જોટવા સારું તેમની બેઠક નજદીક ગયા, જ્યાં બીજા સાહેબોએ તેવજીને શયાલો જોઠાડવાથી સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજીએ મોટે અવાજે જણાવ્યું કે, દસ્તુરજી સાહેબ દારાબજી પોતાની મોટી પદવી પ્રમાણે પોતાની અસલ બેઠક નજદીક આવીને શીયાલો સર્વીકારે તો સારું. દસ્તુર દારાબ પોતાની અસલ જગ્યાએ પાછા આવી ઉભા અને તેવજીને ૨૬ શીયાલો જોઠાડવામાં આવી, બ્યારે નાયબ દસ્તુર રસતમજી જોગલજી સંજનાને ૬ શીયાલો એનાયત થઈ હતી.

દસ્તુર દારાબને નીચે મુજબ શીયાલો એનાયત થઈ હતી:—(૧) શેઠ વહાડયાજીના આત-શબેહેરામના તસદીઓ તરફથી; (૨) સર જમશેદજી જીજીભાઈ; (૩) શેઠ નવરોજજી માણેકજી વહાડયા; (૪) સર જહાંગીર કાવસજી રેડીમની; (૫) દસ્તુર રસતમજી જમશેદજી સુરતવાળા; (૬) કલ્યાણીવાળા દસ્તુર દારાશાહ રસતમજી સંજના; (૭) શેઠ પ્રામજી હોરમસજી શેઠના; (૮) મરહુમ હોરમસજી બમનજી વહાડયાજીના ડોકરાઓ; (૯) મરહુમ અરદેશરજી હોરમસજી બમનજી વહાડયાજી તરફથી વીધવા બાઈ મેહેરબાઈ; (૧૦) જોગલજી મનચેરજી હીરામાણેક; (૧૧) શેઠ માણેકજી પ્રામજી હોરમસજી શેઠના; (૧૨) મરહુમ રસતમજી હોરમસજી બમનજી વહાડયાજીના ડોકરાઓ; (૧૩) મરહુમ પેસતનજી કાવસજી શેઠના ભત્રીજાઓ; (૧૪) શેઠ અરદેશરજી જોગલજી ઝવેરીના ડોકરાઓ; (૧૫) શેઠ દાદાભાઈ રાનજીભાઈ કરંજયા; (૧૬) શેઠ નશરવાનજી અરદેશર હોરમસજી વહાડયા; (૧૭) શેઠો અરદેશર જહાંગીરજી વહાડયા તથા રતનજી અરદેશર વહાડયા તે સીમનપોરની દરહમેહેરના તસદીઓ; (૧૮) ચંદનવાડીખાતે વસતા કેટલાક જરમોસતીઓ; (૧૯) મોમેદ અસપંદ્યારજી બરજોરજી પંથકી તથા બેલીપ; (૨૦) વહાડયાજીનાં આતશબેહેરામમાં વસતા ભગરસાપના મોમેદો; (૨૧) જે આતશબેહેરામમાં વસતા ઉદવાડયા મોમેદો; (૨૨) જે આતશબેહેરામમાં વસતા વલસાડા મોમેદો; (૨૩) જે આતશબેહેરામમાં વસતા સુરતવાળા મોમેદો; (૨૪) મોમેદ પ્રામજી માણેકજી મોમેદજીના; (૨૫) સંજના ખાનદાનના કુટુંબીઓ અને (૨૬) શેઠ બરજોરજી રસતમજી પાંદસાહ.

નાયબ દસ્તુર રસતમનું એકલજ સંજનાને એનાયત થયલી ૬ શીયાલોમાં (૧) આતશ-બેહરામના ત્રસદી સાહેબો તરફથી (૨) શેઠ પ્રામનજી હોરમસજી બમનજી શેઠના તરફની, (૩) શેઠ નશરવાનજી અરદેશર હોરમસજી વહાડયા તરફની, (૪) શેઠ માણિકજી પ્રામનજી હોરમસજી શેઠના તરફની, (૫) વહાડયાજીના આતશબેહરામમાં વસનારા જોમદેદા તરફની તથા (૬) મરહુમ શેઠ પેસતનજી કાવસજી શેઠનાના ભત્રીજાઓ તરફની હતી.

દસ્તુર દારાબજીએ શેઠીયાઓ નજદીક જઈ ભાશણ કરતાં જણાવ્યું કે અમારા મરહુમ મુરખીજીનાં દલગીરીભર્યાં મરણથી ને જગા ખાલી પડી છે, જેવણુ સાહેબે ધણી માનખરેલી રીતે ૪૨ વરસની મુદત સુધી એ જગા જળવી હતી, તે માનવંત ઝોધો અને ખેતાબ આજ-રોજ આ પવીત્ર મકાનના ત્રસદી સાહેબોએ મુજ આદના સેવકને બક્ષ્યો છે, તે માટે હું અંતઃક-રણથી તેમનો આભાર માનું છું. વધુ ન બોલતાં હું એટલું જ કહું છું કે મારા નયાગાનોએ આ મકાનના દસ્તુરોના ઝોધાનું કામ બળવણું છે તેમનેજ પગલે ચાલવાને પરવરદેગાર મને નેક તોડીઅત બક્ષે અને મારા માનવંત મુરખીજીએ પોતાના કામથી તમો સાહેબોને ને સંતોશ આપ્યો છે, તેટલોજ સંતોશ હું મારાં કામથી આપવાને શક્તીવાન થાવું. પોતાને શીયાલ ઝોઢાડનારાઓનો આભાર માની પોતાના મરનાર મુરખીનાં મરણ વખતે જરથોસ્તીઓએ બતાવેલી દીક્સોજી સાર, પોતાના કુટુંબ તરફથી તેમનેજ આભાર માની સેવટે દસ્તુર દારાબે દુવા ચાલી કે મરનાર દસ્તુરજીએ કરેલાં દીનદારીના કામોનાં બદલામાં પરવરદેગાર તેવણુના રહેને ગરોથમાન બેહેસત બક્ષે.

નાયબ દસ્તુર રસતમનું એકલજ સંજનાએ જણાવ્યું કે આજ રોજ આ પાક મકાનની નાયબ દસ્તુરી ઉપર ત્રસદી સાહેબોએ સેવકની નેમણૂક કરી છે, તે માટે હું તેમનો આભાર માનું છું, તેમજ એ સાહેબોએ કરેલી મારી નેમણૂક તરફ તમો સાહેબોએ ને પસંદગી દેખાડી છે, તે માટે હું તમારો પણ ઉપકાર માનું છું. મારા ઝોધાની પ્રજે તે પરવરદેગારની રહેમથી તથા તમો જરથોસ્તીઓની મદદથી સંપુરણ રીતે પાર પાડવાને હું સામરથવાન થાવું, એ મારી દુવા છે. મારા મરહુમ મુરખીજી માટે દસ્તુરજી સાહેબે ને બંદગી કરી છે, તેમાં હું પણ સામેલ થાવું છું.

મીઠું ખરશેદજી રસતમનું કામાએ જણાવ્યું કે સર જમશેદજી તથા અંજુમનના સાહેબો, મને કરવામાં આવેલી પ્રમાસથી આજના કામના હક્કના તબક્કે હું તમારી સેવામાં ખડો થયો છું. સાહેબો, દસ્તુર પેશ્તાનનું મરણથી આપણા ટોળાને ને જોટ ગઈ છે, તે તાકીદે પુરાવી મુશકેલ છે. ૪૦ વરસની દસ્તુરીની મુદત દરમયાન એવણુ સાહેબે આપણી દીનનો અબ્યાસ પોતામાં ધણી વધાર્યો હતો અને તેમાં ખમુસ કરીને પહેલવી જ્યાનની માહીતગારીમાં તેવણુ સુનંદા બન્યા હતા, કારણ કે સર જમશેદજી જીજીભાઈ મદરેસામાં એ ભાશાની કેળવણી આપતાં તેવણુને નવેસરથી કેટલીક શોધ જોગા કરવી પડી હતી. એ સંધળાના પરીણામમાં મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ પોતાની બનાવેલી કેટલીક કેતાબો પોતા પાછળ મેલી ગયા છે. એ મુદતમાં એવણુ અજમાએસ પણ ધણી મેળવી હતી તથા પાક કહરેલ દસ્તુર સાહેબ બન્યા હતા, તેપણુ આખર ઇશાન હોવાથી એવણુ પોતાને ખટાના વમલમાંથી દૂર રાખી શક્યા ન હતા, અને તેના પસતાવાથી તેવણુને પાછલે દહાડે કેટલુંક ખમવું પડ્યું હતું, જેની અસર એવણુની તનદરોસ્તી ઉપર સ્પષ્ટ રીતે દેખાડી હતી. ઇનસાનની આખી ઉપર જે એ ધડી નીગાહ કરવી હોય તો તે આપણે માટે ધંધો લેશ માટે વાજખી થઈ પડે, પણ શુજરેલાંની પછવાડે સુપકોદી પકડી તેઓના સારા મુજી માફ કરવા બેહેતર છે.

દસ્તુર ચૈશ્વતનજી એહરંમજીનું જનમ ચરિત્ર.

આ એ પોતાનાના ત્રસ્ટી સાહેબોએ એહેસતી દસતુર પેશોતનજીની ખાલી પડેલી જગા તેવણના નાના એટા નાયબ દસ્તુર દારાબજીને આપી છે, જે નેમજી તરફ તમે અંજીમનના સાહેબો તમારી પસંદગી દેખાડયા વગર રહેશો નહીં. દસ્તુર દારાબજીએ આ ત્યાર આગમજ આપણી દીનઆઇનની પુરતી કુળવણી લીધેલી છે એટલુંજ નહીં પણ કેટલીક વરસ થયાં તેવણ સર જમશેદજી જીજીભાઈ મદદેસામાં પહેલવી જમાનના સબક આપતા આવેલા છે. એ ઉપરથી આપણને ખાતરી મળે છે કે તેવણ એ ભાશામાં પુરતા માહેર થયલા હોવા જોઈયે. એ વીશેની જે જાહેર પુરવારી જોઈતી હોય તો અત્યાર આગમજ તેવણે હાવેલી કેટલીક વીકવતાભારી કેતાઓ છે. ધર્મની પુરતી કુળવણી લેવા ઉપરાંત એવણે મુબંઈ યુનીવરસીટીની બી. એ. ની ડીગ્રી મેળવેલી છે. એ રીતે ઉગમજ તથા આયમજીની વીદ્યા હાંસલ કરીને પાકટ થઇને તેવણ દસ્તુરી ગાદી ઉપર આવે છે, જેથી આ મકાનના ત્રસ્ટી સાહેબોને, નવા દસ્તુરજીને કુળવણી આપવાની સગવડો કરી આપવાની કાંઈ ઇતેજારી રહી નથી. તેવણ પહેલ થયા છે, પણ કહરેલ થવામાં હજી ઘણું બાકી રહેલું છે. દસ્તુર દારાબજીને માથે આજથી કેટલીક પ્રરજે આવી પડી છે, તે ઘટતી રીતે બજવીને જરથોસ્તી ટોળાને સંતોશ આપવાનું એવણના પોતાના હાથમાં છે. દરેક દસ્તુરને દીનઆઇનની માહિતી હોવાની મોટી જરૂર છે, પણ તે કરતાં વધારે અગતની જરૂર પોતાના આધાને હાજતા સદગુણો ધરાવીને તે સદગુણો મુજબ નીચ-મીતપણે અમલ કરવાની છે. દસ્તુરના ખેતાબમાં દાનાઈ, અશોહ, નીતી તથા પહરેજગારી એ સવળા ઉમદા ગુણો સમાયલા છે. “યથા અહુવહરીથો અથારતુશ,” એ પદ દેખાડે છે કે, જેવા દસ્તુર તેવા જજમાન. તેટલા માટે દસ્તુર દારાબજીએ તો હર પગલે અને ડગલે ગંભીરાર્થથી મનમાં વીચારયા કરવું જોઈયે કે મારી પ્રજાણી વરતાજીકથી જરથોસ્તી ટોળાને સારો ધડો મળશે કે માઠો ? એ નીચમ ઉપર ધ્યાન રાખી તેવણ દરેક બાબદમાં અમલ કરતા રહેશે, તો દસ્તુરીના દરજ્જાને તેવણ ખરો જ્ય આપશે.

આજેજ એક એવું આતશબેહેરામ છે કે જેના દસ્તુર યુનીવરસીટીના અભ્યાસથી પહેલ થઈ દસ્તુરી ગાદી ઉપર આવે છે. ખરી વાત છે કે આપણામાં ઘણા લોકમીય થઈ પડેલા સમજીલઓલમાં એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોટી પણ આપણી યુનીવરસીટીના એક ગ્રાડ્યુએટ છે અને તેવણ મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈની અગીયારીના પંથકી છે, પણ હું જે કહેવા માચું છું તે તેજ આતશબેહેરામના દાસ્તુરના આધા વીશે છે. ત્રસ્ટી સાહેબોએ બીજી ઉઠાપણ મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજીના વડા એટા એદલજીના વડા એટા એરવદ રસ્તમજીને નાયબ દસ્તુર નેમલામાં વાપર્યું છે. એરવદ રસ્તમજીએ પણ પહેલવી જન્દ તથા ઇગરેજ ભાશાઓની પુરતી કુળવણી લીધી છે અને તેવણે પણ આપણી યુનીવરસીટીની બી. એ. ની પરીક્ષા, “બીજી ભાષા” તરીકે અવસ્તા તથા પહેલવી સાથે પસાર કરી છે. એ રીતે આપણા નવા દસ્તુરજી તથા નાયબ દસ્તુર બંને બી. એ. ની ડીગ્રી ધરાવે છે અને નાયબ દસ્તુર એમ. એ. સુધી પોતાનો અભ્યાસ જારી રાખવાના છે. એ માટે ત્રસ્ટી સાહેબો આપણને સધારો આપે છે કે તેઓ એરવદ રસ્તમજીને એમ. એ. ની પરીક્ષા સુધીના અભ્યાસ કરવા માટે સવળતા કરી આપશે. જે ખુબીઓ દસ્તુર સાહેબ માટે જરૂરની છે તેજ ખુબીઓ નાયબ દસ્તુરમાં પણ હોવી જોઈયે. સેવટે ત્રસ્ટી સાહેબોને મુબારકબાદી આપી, આપણે જરથોસ્તીઓએ પોતે પણ મુબારકબાદી લેવાની છે કે એકજ આતશબેહેરામના દસ્તુર તથા નાયબ દસ્તુર બંને અવસ્તા પહેલવીના ખાં તેમજ આપણી યુનીવરસીટીના ગ્રાડ્યુએટો છે.

